

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

НО Е ТРУАНО АЗ ИМАШ НАСН, ТРУАНО Е АЗ ГИ ПЕРРАЗНИТ.

A 98 - 08441

Зѣлѣнка **БЪЛГАРСКА**
Demokratična Mladež

ДЕМОКРАТИЧНА

МЛАДЕЖ

(обобщени резултати от проучване на тема "младежта и реформата")

A 98 - 08441

Мястото и ролята на младежта в
**Мястото и ролята на младежта в
реформата на България - алтернативи и бъдеще**
(обобщени резултати от проучване на тема "Младежта и реформата")
реформата на България - алтернативи и
бъдеще

I. ЦЕЛИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Настоящият анализ се основава изцяло на проведеното през месец март 1998 година емпирично изследване на тема "Младежта и реформите". Това изследване е резултат от финансовата подкрепа на Фондация "Фридрих Еберт" и е част от усилията на Българска демократична младеж да подпомогне развитието на младежката общност в България, както и да даде решение на проблемите, засягащи обществото, така и на младежта като част от него.

Важността на това изследване, получените резултати и анализът им могат да се сведат до следното:

1. С това изследване е направен опит да се изведат възловите проблеми на младежта в ситуацията на преход и реформи, провеждани в момента в нашата страна.

2. Получените данни дават ясна и обективна представа за отношението на студентската младеж към реформите в страната.

3. Направените изводи внасят яснота по въпроса за мястото на младежта в успешното завършване на реформите.

4. Това изследване е основа за провеждането на адекватна на сегашната ситуация младежка политика.

Изследването е предназначено за широката публика и има за цел да създаде определена позиция в обществото, за да е възможно провеждането на адекватна младежка политика, тъй като нашето твърдо убеждение е, че за провеждането им е необходимо съдействието и разбирането на всички членове на българското общество.

II. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ

След свалянето от власт на Тодор Живков, реставрирано БКП на 10 ноември 1989 година, в страната започват промени, обусловени от могъществото на двете основни партийни формирования - Българската социалистическа партия и Съюза на демократичните сили. По времето на всички избори от 1990 г. до последните през 1997 г. и двете партийни формации заемаха коренно противоположни позиции по въпроса за близкото минало в периода 1947-1989 г. Характерното за такива случаи разделяне на гражданството

се свежда до одобрение или неодобрение (две крайни форми) към миналото, формирало съществуващи до днес основни структури в политическото пространство - "за" или "против" миналото. Въпросът е не просто теоретична дискусия на академичните среди, а проблем със значителна важност и основен аргумент в предизборните политически кампании. Негативната страна от този основен спор е че се стига до крайности в провеждането на младежката политика. Отричат се някои положителни придобивки, които предишният режим даде на младежта (силна социална защита на младото семейство, осигуряване на майките и многодетните семейства, закрилата на младежки спорт и туризъм, поддържането на спортни и туристически съоръжения, намаления за младежите). От противопоставянето на двете основни политически сили пострада и младежта. Още повече - младежта е безогледно използвана за постигане на тяснополитически цели.

Динамиката на младежката политика е анализирана в един десетгодишен период - 1987-1997 г. с оглед да бъдат проследени процесите, развиващи се в младежката общност в условията на стария режим и настъпилите промени.

Преди 1989 г. политиката по отношение на младежта приемаше формите на типична социална политика на социалистическа държава спрямо нейните граждани. Конкретните действия се изразяваха в силно финансиране на младежките дейности от образование до спорт и туризъм. Като цяло подобна политика по отношение на младежта би трябвало да има изключително благотворно влияние върху тази социална група. Негативните тенденции обаче бяха толкова, колкото и позитивните. Поради прекомерното социално осигуряване (стипендии, гарантирана работа, големи средства за битово обслужване) изчезна конкуренцията между индивидите и се появи липса на желание за лична изява. Уравнискването на възнагражденията и разпределянето на дефицитните формираща голям слой високо образовани хора, които изявяваха постоянна подкрепа на съществувалата политическа ред. Така например в изследване от 1991 г., проведено от Duke University (Berlin), Humboldt University (Berlin), Софийският университет, БАН и Институт по социология, сочи, че 26,5% от високосия социален статус "professionals" подкрепя БСП, чийто ценностни ориентации са насочени към миналото. За сравнение може да послужи същото изследване, според което студентите (хора от последната генерация, имащи знания за социализма) изразяват подкрепа от 7,7% за БСП (срещу 49,5% за СДС). Източник: European Journal of Political Research, "The structuring of the vote in post-communist party systems: The Bulgarian example". Тези данни, както и други изследвания сочат, че младежта е социална група, която се характеризира с близки ценности, близка култура и почти еднакво отношение към определени обществени явления и процеси. Едни от основ-

ните характеристики на младежта като социална група е способността и склонността ѝ за иновация, налагане на преоценка на определени ценности, склонност към несъгласие с утвърдени традиционни възгледи. С какво българската младеж се различава от своите родители? Сегашната младеж живее в различна социална среда, в която не съществуват масови младежки организации, имащи за цел да я уеднаквят и стегнат в идеологически догми. Тя има много повече възможности за провеждането на свои собствени инициативи, отколкото по-възрастното поколение. Същевременно тя страда от по-слабо разпространените в "развития социализъм" проблеми - наркомания, престъпност, безработица, което предполага различни мотивации и отношение към съвременността и тяхното индивидуално развитие, в условията наложени им от нея.

След началото на реформите през 1990 г. започна процес на постепенно оттегляне на големите финансови средства от страна на държавата, които до тогава се вливаха за развитието на младежта. Така например напълно отпаднаха субсидиите за поддържане на битовите условия за студентите, отпаднаха задължителните 30% младежи, работещи във всички отрасли (включително и бюджетната сфера), размерът на стипендиите за отличен успех падна на ниво под 20\$, докато цените на наемите, учебните пособия, спортни стоки и зали бяха освободени.

С други думи, беше наложен един либерален вариант в младежката политика, неадекватен спрямо младежите в ситуация на преход към пазарни отношения. Този подход предвижда повече индивидуална свобода за решаване на проблемите, както и възможността за създаване на организации, които да изземат част от функциите на държавата (като даването на стипендии например) и да се насочат в ръцете на самото гражданско общество, което от своя страна свободно да се разполага с тях. Ниският доход на болшинството от населението прави този вариант неизпълним. А този недостатък е основен в сегашната ситуация. В момента няма никаква държавна политика за младежите, които са в неравнопоставено социално положение. Наложеният либерален модел дава отражение в няколко насоки, което личи и от резултати от социологическото проучване.

1. Най-пострадало се оказа развитието на научното творчество на младежта, свързано с развитието на технологиите. Липсват инициативи за младежко научно и техническо развитие. А самостоятелното обучение в момента е невъзможно за мнозинството от младежите. Доказателство за това е отношението на цената на един компютър спрямо минималната и средната заплатата в момента.

2. Влошава се качеството на образованието. Един от аргументите в доказателство на това твърдение е факта, че през 1996 г. в България същес-

твуват 41 висши учебни заведения с 143 000 студенти редовно обучение, като болшинството заведения се издържат от таксите на студентите (т.нар. платено обучение). Източник: Статистически справочник на Република България за 1996 г. За сравнение през 1971/1972 учебна година в България са се обучавали всичко (включително и задочното обучение) 93 713 студенти. Източник: "Социалистическа България", исторически очерк, Наука и изкуство, София 1974 г. В сравнение с тях броят на преподавателите (хабилитирани) е нараснал незначително.

3. Спортът става все по-затворена област за младежите. Преди 1990 г. съществуваша достъпни за всички спортни съоръжения и квалифицирани тренъори, но самата система изискваше конкретни резултати, изразени в медали и подобни отличия. Спортът е един сигурен начин за спиране на тенденцията на младежите да проявяват склонност към алкохол, наркотици, натрупване на агресия, деморализация и други девиантни явления.

4.Липсва поддръжка на изявените в дадена област младежи - за тях няма специални стипендии, предложения за подходяща работа в държавната администрация и подобни стимули за лично развитие и усъвършенстване.

Къде е мястото на младежта в момента? Как се отнася тя към реформите в нашата страна? Обхванати ли са всички младежи от реформата? Това е част от въпросите на които се опитахме да отговорим.

Младежта в реформата означава включването на младежите в процеса на промяна на социалната структура на българското общество, като крайният резултат е осигуряването на стабилно икономическо и политическо развитие чрез създаването на стабилния социален слой, наречен "средна класа". Основните характеристики на тази средна класа са: трайни и достатъчни доходи, собственост, изразена в притежаването на части от националната икономика, притежание на недвижима собственост, както и понякога собствен бизнес. За да разберем позицията на младежите относно хода на реформата е достатъчно да ги запитае какво е тяхното отношение към елементите ѝ, които включват гореизброените характеристики на средната класа, които са едновременно и условия за създаването на тази средна класа. За да разберем дали младежта е включена в реформите, единствения начин за точна и обективна проверка е отношението на младежта към няколко проверими емпирично индикатора, обединени в три блока въпроси:

I. Блок въпроси за отношение към реформата в настоящия момент:

1. Собствен доход;
2. Притежаване на части от предприятия;
3. Притежаване на недвижима собственост.

II. Блок въпроси за отношение в бъдеще:

- 1.Как ще се промени собствения доход?
- 2.Как ще се промени количеството притежавани дялове в икономиката?
- 3.Как ще се промени размерът на недвижимата собственост?

III. Индикатори за общо одобрение спрямо реформите - промяна на имуществения статус на населението като цяло:

- 1.Промяна на доходите;
- 2.Промяна на дяловете в икономиката;
- 3.Промяна на недвижимата собственост.

Изграждайки този модел на отношение към реформите, е възможно най-безпристрастно да се определи отношението на младите към протичащите в момента реформи. Отношението към даден социален факт (каквото в случая е реформите) е сума от оценките на отделните му елементи. Добавени са и допълнителни въпроси: ВУЗ, възраст, вид на населеното място (по постоянното местожителство), специалност (природонаучна, инженерна, хуманитарна), пол. С тях установяваме кои младежи (според населеното място от което идват, пола и т.н.) са засегнати от негативния ефект от реформите (ниски доходи, очакване за безработица).

III.МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Извадката е представителна за студентите от цялата страна. Анкетирани са 647 студенти от висшите учебни заведения в София, Благоевград, Кърджали, Пловдив, Русе, Велико Търново, Бургас, Варна от всички специалности в тях. Изследването е дело на авторски колектив с ръководител Христо Панталеев, Милиян Арсов, Цветан Цветанов и Живко Недев. Изследването е проведено в края на месец март 1998 година.

IV.АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО.

Анализирайки получените данни, първо е нужно да се спрем на фундаменталния въпрос от анкетната карта **"Достатъчен ли е вашият доход в настоящия момент?"**, където отговорите са следните:

	Valid Percent
1.Напълно недостатъчен	19.6%
2.Недостатъчен	37.6%
3.Нито достатъчен,нито недостатъчен	27.2%
4.Достатъчен	12.3%
5.Напълно достатъчен	3.2%

От тези резултати е ясно, че се оформя един значителен слой от младежите, които имат ниски доходи (отговорите 1 и 2), който е сумарно 57,2% от всички анкетирани студенти. Със следващия въпрос (въпрос 7) установяваме бъдещи доходи:

Как мислите, в близките 5 години вашите доходи ще:

	Valid Percent
1. Ще намаляят значително	4.4
2. Ще намаляят	17.1
3. Няма да се променят	28.8
4. Ще се увеличат	39.2
5. Ще се увеличат значително	10.4

Отново имаме една значителна част от младежите, които очакват, че доходите им ще намаляят (25,9 % - сумата от отговорите "Ще намаляят значително" и "Ще намаляят")

От особена важност е въпрос 9: "Какви дялове от националната икономика притежавате?", по който можем да съдим каква част от анкетираните студенти са собственици на дялове в икономиката, тоест една основа за създаване на средна класа в близко бъдеще.

Какви дялове в националната икономика притежавате?

	Valid Percent
1. Никакви	53.6
2. Много малки	30.0
3. Малки	12.6
4. Големи	2.8
5. Много големи	0.9

Съществува силно изкривяване към липса на дялове в икономиката, което е равнозначно на негативна оценка на младите към проведената до момента реформа.

Посочените данни за участието на младежите в приватизацията, което е фактически придобиване на дялове в предприятията маркира един тревожен факт за неучастието на тези млади хора в процеса на придобиване на собственост от националната икономика.

Един от сигурните индикатори за отношение към реформите е очакването за промяна на социалния статус, според заплащането им за по-квалифициран труд (въпрос 16):

Считате ли, че като граждани с висше образование ще получавате:

	Valid Percent
1. Доходи, много под средните	2.8
2. Доходи под средните	14.8
3. Доходи, средни за страната	37.9
4. Доходи над средните за страната	33.8
5. Доходи, много над средните за страната	10.7

Подобен индикатор е въпросът за възможността за професионална реализация след завършването на следването, тоест след придобиването на висше образование. Въпрос 19:

А как оценявате възможността за вашата професионална реализация след завършването ви?

	Valid Percent
1. Не очаквам	9.8
2. Има малко възможности	26.2
3. Възможно е	37.5
4. Напълно възможна	19.6
5. Сигурна	6.9

От данните, изложени в по-горните въпроси 5, 7, 9, 16, 19, следва, че в момента в България съществува един стабилен и достатъчно голям социален слой младежи, чиито доходи са малки. Те не мислят, че ще получават по-големи доходи, не притежават дялове в националната икономика, нямат никаква надежда за професионална реализация, както и за по-висок имуществен статус. Всичко това дава негативно отражение в две основни сфери:

1. Образованието.

Ниските и крайно ниските доходи неминуемо дават негативно отражение върху качеството на образованието. От тази група, обхваната от отговорите "напълно недостатъчни" и "недостатъчни" доходи (сумарно 57,2%), студентите със голяма мотивация за усвояване на големи количества знания са силно затруднени, поради решаването на битовите си проблеми. А това от своя страна автоматично ограничава времето и възможностите за лична подготовка за учебните занятия.

2. В един бъдещ план на ново структуриране на българското общество се създават няколко негативни за бъдещата социална структура слоя:

2.1. Маргинализирана група от голям брой индивиди или семейства с много нисък личен или семеен доход. Съществуването на такава група, е ос-

новата на редица социални, политически и икономически конфликти. Вероятността за привличането на тази група към крайни политически формирания (крайно леви или крайно десни) е значително по-голяма, отколкото която и да е друга социална група. Вероятността за промяна на ценностните ориентации към отхвърляне на морални норми, към ориентиране за извънinstitutionalno решение на конфликтите е увеличена значително.

2.2. В близките 10-15 години ще се почувства липса на добре образовани граждани. Тя е резултат от влошеното качество на образованието и ниските доходи, образуващо един слой зависими от средства за препитание специалисти с висше образование. Вероятността тези специалисти да се обвърнат към организации, намиращи се извън закона, или съмнителни икономически групировки, е много голяма. Увеличен е шансът за отхвърляне на съществуващите институции като несправящи се с проблемите, и насочването към извънзаконни методи за решаване на личните или семейни проблеми.

От всички тези данни следва, че значителна част от младежите не е обхваната от реформите. Групите с ниски доходи, без възможност за професионална реализация, без шансове за придобиване на собственост, са извън кръга от реформи, провеждани до този момент.

Вторият блок въпроси, отнасящи се до възможностите в бъдеще, ни дава една по-оптимистична прогноза за очакванията на студентската младеж за бъдещия успех на реформите. Въз основа на тези резултати ще направим съответния извод за мястото на младежта в реформата.

Очакванията за бъдещ успех на реформите се свеждат до няколко емпирични индикатора, изложени във въпросите, отнасящи се до бъдещо покачване на доходите, очакване за придобиване на по-големи дялове от националната икономика, повече недвижима собственост, и увеличаване на социалния статус, изразен в увеличаване на обществената престиж на бъдещите граждани с високо образование.

Отново се обръщаме към въпрос 7, който ни дава реална представа за очакванията на студентите за по-добро възнаграждение:

Как мислите, в близките 5 години вашите доходи:

	Valid Percent
1. Ще намалееят значително	4.4
2. Ще намалееят	17.1
3. Няма да се променят	28.8
4. Ще се увеличат	39.2
5. Ще се увеличат значително	10.4

Разпределението на тези данни е изкривено към високите доходи ("ще се увеличат" и ще се "увеличат значително"). Има желание за увеличаване на имуществения статус (49,6% от отговорилите очакват увеличение).

Подобен въпрос е 11, който има значение за анализа на желанията и очакванията на младежите.

Как мислите, вашите дялове в икономиката:

	Valid Percent
1. Ще намалееят значително	10.1
2. Ще намалееят	7.8
3. Няма да се променят	53.3
4. Ще се увеличат	25.8
5. Ще се увеличат значително	2.9

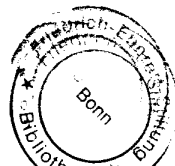
Съществува част от студентите (29%), които очакват и желаят увеличение на техните дялове в икономиката. От това следва, че съществува потенциал за създаване на слой, който ще е бъдещата средна класа. Аналогични изводи налагат отговорите на въпрос 15, отнасящ се до размера на недвижимата собственост в бъдеще:

Как мислите, че ще се промени размера на вашата недвижима собственост?

	Valid Percent
1. Ще намалее значително	4.1
2. Ще намалее	6.7
3. Няма да се промени	46.7
4. Ще се увеличи	36.2
5. Ще се увеличи значително	6.3

Отново се наблюдава желание на младежите да придобият повече собственост. Самото значение на недвижимата собственост е от същото значение, колкото и притежаването на дялове от предприятията. Недвижимата собственост има относително устойчива цена и може да служи като гаранция за придобиване на доходи от наеми.

Отговорите на въпрос 16 описват очакванията за професионална реализация на младежите.

А как оценявате възможността за вашата професионална реализация след завършването ви?

	Valid Percent
1. Не очаквам	9.8
2. Има малко възможности	26.2
3. Възможно е	37.5
4. Напълно възможна	19.6
5. Сигурна	6.9

Над една четвърт (26.5% отговорилите "напълно възможна" и "сигурна") очакват професионална реализация, като 6.9% от тях имат сигурна реализация.

Въпрос 17 е оценката на студентите за възможното повишаване на престижа на хората с по-високо образование.

Мислите ли, че хората все повече ще се вслушват в съветите на по-образованите?

	Valid Percent
1. Ще се вслушват все по-малко	7.6
2. Ще се вслушват недостатъчно	19.6
3. Ще се вслушват колкото и сега	30.9
4. Ще се вслушват повече	32.2
5. Ще се вслушват много повече, отколкото сега	9.8

Очакването за повишаване на обществената авторитет е сигурен индикатор за оптимистично очакване на развитието на реформите. Младешите очакват, че в близкото бъдеще образованите граждани ще бъдат по-нужни и по-уважавани. Тези, които считат, че ще ги слушат повече, очакват и съответно висок социален престиж, изразяване не само в по-високи доходи, но уважение и признание на личните качества.

И накрая бяхме поставили въпроса, който в реалния политически процес се отчита сам по себе си като сигурен индикатор на одобрение към конкретна политика на управляващите. Това е въпрос 20, където се степенува желанието за емиграция. Желанието за емиграция е индикатор за поддържане или неподдържане на даден обществен процес, политически режим или определена политическа система.

Как оценявате възможността да напуснете страната и да емигрирате в по-развита такава?

	Valid Percent
1. Бих я напуснал при първа възможност	22.1
2. Бих я напуснал	17.7
3. Бих я напуснал при определени условия	30.0
4. За сега не бих я напуснал	23.3
5. Никога няма да я напусна	6.9

Веднага прави впечатление високият процент отговорили, че биха я напуснали при първа възможност - 22,1% от студентите. Това еднозначно говори, че тази значителна част от младежите нямат доверие на реформите в България. В този смисъл пълно одобрение към този процес имат само 6.9% от студентите. Одобряващи частично политиката на реформи в сегашния момент са отговорилите "за сега не бих я напуснал" - 23,3%. Изводът, който бихме могли да направим, е че младежта има силно желание за провеждането на едни реални реформи, а не за частично решение на въпросите, които са от характера на частен случай спрямо реформата.

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Младешта е тази, която най-много се нуждае и иска реални реформи - придобиване на собственост в националната икономика, повишаване на личните доходи, повишаване на възнаграждението, повишаване на социалния статус на специалистите с висше образование, повече уважение и признаване на знанията на по-образованите. И поради това те са импулса на реформите, които се провеждат.

Най-важният резултат от това социологическо проучване е препоръката ни повече млади хора да се включват в провежданите реформи, като това би имало няколко положителни въздействия върху процеса на реформиране:

1. Младите имат желание и намерение за реални реформи, които ще създадат социална, политическа и икономическа стабилност в нашата страна.
2. Чрез включването на повече млади хора в процеса на реформиране се гарантира продължаването на процеса на реформи, въпреки смяната на правителства и партии. Така ще се гарантира приемственост на този процес.

Като заключителна част на тези обобщени резултати ще очертаем няколко проблема на това включване на младежта:

1. Негативното отражение дава съществуващият патернализъм сред стопанският елит. Младостта се отъждествява с неопитност и липса на знания.

2. Липсва сигурен механизъм за включване на младите в държавната администрация. Трудно е да се разчули затворения кръг от изискването за опит и необходима квалификация. За заемането на дадено работно място се изисква определен стаж, което автоматично го прави недостъпно за младите.

3. Трудна е процедурата за реформиране на образованието.

4. Липсва стимулиране и насърчаване на младежта да участва в управлението на държавата на всички нива.